

"ושמחתם לפני ה' אלקיכם"

השמחה בחג הסוכות ושמחת התורה בשמיני עצרת שאנו נמצאים תחת מלכות הקב"ה ולא תחת שבעים שרי מעלה

ריח ניחוח לה' פר אחד איל אחד, ומדרשו באגדה, לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות, וכשבאין ללכת אמר להם המקום, בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם. פר אחד איל אחד, כנגד ישראל התעכבו לי מעט עוד, ולשון חיבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם, והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד".

הרי לנו דברים ברורים על הקשר הנפלא בין שבעת ימי חג הסוכות, שהקריבו בהם ישראל שבעים פרים כנגד שבעים אומות, לשמיני עצרת שהקריבו בו רק פר אחד איל אחד כנגד ישראל גוי אחד בארץ. אולם עדיין צריך ביאור להבין הטעם, מדוע נצטוונו דוקא בחג הסוכות, כשאנו יושבים בצלא דמהימנותא, בצלו של הקב"ה, מסובב עם האור המקיף של הסוכה, להקריב שבעים פרים כדי לכפר על שבעים אומות העולם שגם הם יזכו לגשמים.

חכמינו ז"ל קבעו שמחת תורה בשמיני עצרת כי על ידי התורה אנו קשורים בה' כל ימות השנה

פתח דברינו יאיר לבאר הענין בזה, על פי מה ששנינו בגמרא (מגילה לא:) כי עזרא הסופר סידר את סדר קריאת התורה לפי המעגל של כל שבתות השנה, נשכיל להבין מזה שתיקן בכוונה תחילה לסיים בכל שנה את קריאת כל התורה דוקא בשמיני עצרת, אשר מטעם זה אנו חוגגים בשמיני עצרת "שמחת תורה", לשמוח בשמחת התורה בהקפות וריקודים עם ספרי התורה, וצריך ביאור להבין הקשר הפנימי בין שמיני עצרת ושמחת תורה.

ונראה לבאר ענין זה בדרך עבודה לפי מאמר חכמינו ז"ל שהבאנו שהקב"ה מתחנן לישראל בשמיני עצרת: "בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם. פר אחד איל אחד, כנגד ישראל התעכבו לי מעט עוד, ולשון חיבה הוא

לקראת חג הסוכות הבא עלינו לטובה, דבר בעתו מה טוב להתבונן בכמה ענינים הקשורים לחג קדוש זה, וזה יצא ראשון מה שנתן לנו הקב"ה את מצות הישיבה בסוכה שבעת ימים, ומיד אחריו נתן לנו ביום השמיני את "שמיני עצרת", אשר מצד אחד שנינו בגמרא (ר"ה ד:): "שמיני עצרת רגל בפני עצמו", ולכן אין לנו מצוה לשבת בו בסוכה.

אבל מצד שני הוא מתקשר עם חג הסוכות, שהרי מטעם זה הוא נקרא יום השמיני של חג הסוכות, כמו שכתוב (במדבר כט-לה) **ביום השמיני עצרת תהיה לכם**. ועל זה אמר שלמה המלך (קהלת יא-ב): **"תן חלק לשבעה וגם לשמונה"**. ודרשו במדרש רבה (שם): **"תן חלק לשבעה אלו ז' ימי הסוכה, וגם לשמונה ביום השמיני עצרת תהיה לכם"**. וצריך ביאור להבין הקשר הפנימי בין חג הסוכות לשמיני עצרת.

שבעים פרים בחג הסוכות כנגד שבעים אומות פר אחד בשמיני עצרת כנגד ישראל גוי אחד

ובאמת חכמינו ז"ל ברוח קדשם ובעומק תבונתם כבר ביארו הקשר הנפלא בין חג הסוכות לשמיני עצרת, כמו שהביא רש"י בפרשת פנחס (במדבר כט-יח):

"פרי החג שבעים הם, כנגד שבעים אומות שמתמעטים והולכים, סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין" ומקור הדבר בגמרא (סוכה נה:): **"אמר רבי יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן"**. ופירש רש"י: **"שבעים פרים, פרי החג שבעים הם... כנגד שבעים אומות, לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם, לפי שנידונין בחג על המים"**.

ומוסיף רש"י בשם המדרש לפרש מה שכתוב (שם כט-לה): **"ביום השמיני עצרת תהיה לכם... והקרבתם עולה אשה**

ימים, יתברר כי הגוים אינם רוצים ואינם מסוגלים לקבל ולקיים את התורה, ובזכות התורה שקיבלנו נזכה להישאר קשורים עם הקב"ה בכל ימות השנה, באופן ששני הטעמים עולים בקנה אחד כפתור ופרח.

אמנם עדיין מוטלת עלינו חובת הביאור להבין ולהשכיל, מדוע באמת מכל תרי"ג המצוות שיש בתורה יבחר הקב"ה דוקא במצוות סוכה, כדי להוכיח לגוים שאינם רוצים באמת לקיים את מצוות התורה. זאת ועוד מה שכבר שאלנו, מהו הענין שנצטוונו להקריב בחג הסוכות שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, כדי לכפר עליהם שגם הם יזכו לגשמים.

בחג הסוכות יש מצוה לשמוח יותר מכל המועדים

רחש לבי דבר טוב לבאר כל זה, על פי מה שנקדים להתבונן במצוה המיוחדת בחג הסוכות לשמוח בו יותר מכל החגים, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות לולב פ"ח ה"ב): **"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר (ויקרא כג-מ) ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים"**.

וכוונתו על מה שכתב (הלכות יום טוב פ"ו ה"ז): **"שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר (דברים טז-יז) ושמחת בחגך וגו'".** לכן מוסיף הרמב"ם שבחג הסוכות מצוה לשמוח יותר, מכיון שהוסיף הכתוב לצוות בו במיוחד על השמחה, כמו שנאמר **"ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים"**.

כבר העירו כל המפרשים כי מדברי הרמב"ם שמקשר השמחה בחג הסוכות עם שמחת כל המועדים, ולא הזכיר כאן כלל שהשמחה בחג הסוכות היא משום שמחת בית השואבה על מצות ניסוך המים בחג הסוכות, מבואר שהשמחה היתה בחג הסוכות היא מצד עצם החג שיש בו ענין מיוחד לשמוח, אלא שהשמחה המיוחדת בחג הסוכות באה לידי ביטוי בניסוך המים שניסכו בחג הסוכות על המזבח, כמו שכתוב (ישעיה יב-ג): **"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה"**. אמנם לפי זה צריך ביאור, מהי הסיבה לשמחה היתה בחג הסוכות יותר מכל המועדים.

עוד ראוי להתבונן בדברי הרמב"ם, כי אחרי שכתב שבחג הסוכות יש מצוה לשמוח שמחה יתרה, הוא מוסיף

זה כבנים הנפטרים מאביהם, והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד".

הנה כי כן יאירו עינינו להבין הטעם שאנו שמחים בשמחת התורה בשמיני עצרת, כי הדבר היחיד המקשר בין ישראל לאביהם שבשמים היא התורה הקדושה, כמאמר הזוהר הקדוש (פרשת אחרי עג): **"ג' דרגין אינן מתקשרן דא בדא קוב"ה אורייתא וישראל"**. פירוש ג' מדרגות הן מתקשרות זו עם זו, הקב"ה התורה וישראל. וכמו שביאר ה"שפת אמת" (פרשת קדושים שנת תרנ"ז): **"כי התורה ממוצע בין קדושת הקב"ה לקדושת בני ישראל"**. נמצא לפי זה כי על ידי התורה הקדושה אנו מקושרים עם הקב"ה כל ימי השנה בקשר אמיץ בל ימוט.

ויש להוסיף תבלין לבאר הטעם שתיקנו לחוגג שמחת תורה דוקא בשמיני עצרת, על פי מה ששינונו בגמרא (ע"ז ב): **"לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר, כל מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו, מיד מתקבצים ובאים עובדי כוכבים"**. ומפרש בגמרא (שם ב): שעתיד הקב"ה להוכיח לאומות העולם שאינם ראויים לקבל שכר, כי בזמן מתן תורה החזיר את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה, ומוסיף הגמרא (שם ג) שאז יאמרו הגוים להקב"ה:

"רבונו של עולם, תנה לנו [את התורה] מראש ונעשנה. אמר להם הקב"ה, שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת, אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה... ואמאי קרי ליה מצוה קלה, משום דלית ביה חסרון כ"ס. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא".

נמצינו למדים מזה שעתיד הקב"ה להוכיח לגוים על ידי מצות סוכה, שאינם מסוגלים לקבל ולקיים את התורה כמו שקיבלו ישראל, לכן התחכם עזרא הסופר לתקן להשלים קריאת כל התורה מיד אחרי חג הסוכות בשמיני עצרת, כי בחג הסוכות מתגלה מעלתם של ישראל שקיבלו את התורה ומקיימים כל מצוותיה.

לכן בשמיני עצרת כשנצטוונו להקריב פר אחד ואיל אחד כנגד ישראל, כי הקב"ה מתחנן אלינו **"קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד"**, אנו שמחים בשמחת התורה שזכינו לקבל בהר סיני, כי ממצות סוכה שחגגנו שבעת

מבואר כי בזכות הכפרה על העוונות זוכים לשמחה, ועל כך בת קול יוצאת "לך אכול בשמחה לחמך".

יומתק להוסיף תבלין לבאר הטעם שנזכר בתורה בחג הסוכות שלש פעמים שמחה, כנגד מה שזכינו ביום הכיפורים לשלשה סוגי כפרה: סליחה, מחילה, כפרה, על שלשה סוגי עוונות: חטאים עוונות ופשעים, כמו שאנו אומרים בנוסח הווידוי ליום הכיפורים (לפני על חטא): "וּבָכָן יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּסַלַח לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ, וְתַמְחֵל לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְתַכַּפֵּר לָנוּ עַל כָּל פְּשָׁעֵינוּ".

בדור הפלגה נתחלקו לשבעים אומות ואילו בני ישראל נבחרו להיות חלק ה' עמו

והנני להעלות על שלחן מלכים רעיון חדש, לבאר ענין ג' לשונות של שמחה שנזכרו בחג הסוכות, ויש לומר שהן כנגד ג' מצוות מיוחדות שנתן לנו הקב"ה בחג הסוכות: א) מצות הישיבה בסוכה שבעת ימים. ב) מצות נטילת ד' המינים. ג) מצות ניסוך המים על המזבח. והנני מוסיף לבאר לפי זה הקשר הנפלא בין ג' מצוות אלו לחג הסוכות, זאת ועוד, איך ג' מצוות אלו הן סיבה לריבוי השמחה בחג הסוכות.

נקדים להתבונן בקורות ימי עולם, אימתי נולד המושג של שבעים אומות העולם הנתונים תחת שבעים שרי מעלה. והנה מה שלמדנו דברים ברורים על כך במקראות בפרשת האזינו (דברים לב-ו):

"הלא' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוונך, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

ופירש רש"י: "בהפרידו בני אדם, כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם, ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים, קיימם ולא אִבְדָם. למספר בני ישראל, בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים, שבעים לשון".

במדרש תנחומא (פרשת האזינו אות ו) מוסיף לבאר ענין זה, כי בדור הפלגה לא רק שחלקם הקב"ה לשבעים אומות, אלא נתנם גם כן תחת שבעים שרי מעלה:

"הלא הוא אביך קנך, הוא שקנה אותך, כמו שמצינו בפרקי רבי אליעזר (פרק כד) כשבא הקב"ה לבלבל דור הפלגה,

להזהיר באריכות על השמחה בקיום כל המצוות, כמו שכתב (הלכות לולב פ"ח הט"ו):

"השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כה-ו) אל תתהדר לפני מלך, וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב ו-כ) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר (שמואל ב ו-ד-טז) והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

וצריך ביאור מה ראה הרמב"ם על ככה, דוקא כאן כשהוא כותב על מצות השמחה היתרה בחג הסוכות, לצרף גם כן המצוה לשמוח בקיום כל המצוות, אשר בהשקפה ראשונה אינה קשורה למצות השמחה בחג הסוכות, אלא היא מצוה כללית לעבוד את ה' בשמחה, כמו שכתוב בתוכחות "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב".

השמחה בחג הסוכות על כפרת העוונות ביום הכיפורים

לבאר דברי הרמב"ם הבה נצא למסע הקודש, להתבונן בדברי חכמינו ז"ל שמגלים לנו הטעם לריבוי השמחה בחג הסוכות יותר מבשאר המועדים, כדי להביע בכך את שמחתנו העצומה שזכינו לכפרת עוונות ביום הכיפורים, כמבואר במדרש ילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרנ"ד):

"אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג, (דברים טז-יז) ושמחת בחגך, (שם טו) והיית אך שמח, (ויקרא כג-מ) ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים... לפי שנטלו הנפשות דימוס [שיצאו זכאים בדין] ביום הכיפורים, כמו שנאמר (ויקרא טז-ל) כי ביום הזה יכפר עליכם, ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות".

ויש להביא סימוכין שכפרת העוונות מביאה לידי שמחה, ממקרא שכתוב (תהלים נא-ט): "תחטאני באזוב ואטהר, תכבסני ומשלג אלבין, תשמיעני ששון ושמחה תגלנה עצמות דכית". ופירש רש"י: "תשמיעני ששון ושמחה - סליחת החטא". וכן מצינו במדרש רבה (קהלת טז-ז), כי במוצאי יום הכיפורים אחרי שזוכים ישראל לכפרה גמורה: "צתה בת קול ואומרת להם (שם), לך אכול בשמחה לחמך, כבר נשמעה תפלתכם". הרי

ביאור דברי הרמב"ם על השמחה בחג הסוכות יותר מכל המועדים כדי להביע את שמחתנו להיות תחת מלכותו של הקב"ה

דור הפלגה סירבו להיות תחת מלכותו של הקב"ה שהוא א-ל קנא ונתאוו להיות תחת ממשלת הכוכבים ומזלות

הקב"ה העניש את דור הפלגה לתת אותם תחת השלטון של שבעים שרי מעלה שהם נתונים תחת ממשלתו של הקב"ה

בשעת מתן תורה סירבו שבעים האומות שוב לקבל את התורה, כי לא רצו להיות תחת מלכותו של הקב"ה

בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו. וזהו שאמר (שמות יט-ה) והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, וכתוב (ירמיה יא-ד) והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל".

דור הפלגה העלילו על הקב"ה בעל הרחמים שהוא מלך קשה המעניש את בני מלכותו

מעתה נראה כי חטאם של דור הפלגה היה שמיאנו להיות תחת ממשלתו של הקב"ה בארץ ישראל, ובמקום זה ביקשו להיות תחת ממשלת שרי מעלה, כי כאשר ראו העונש המר של דור המבול שנימוחו כליל מתחת השמים משום שחטאו לה', סירבו להיות תחת ממשלתו של הקב"ה שהוא א-ל קנא ונוקם, ובמקום זה חשבו להיות תחת ממשלת הכוכבים והמזלות ושרי מעלה השולטים עליהם, שאינם קפדנים כל כך ויוכלו לעשות ככל העולה על רוחם.

ונראה להביא ראיה לכך שדור הפלגה נתייראו מהעונש של המבול, מדברי המדרש שהביא רש"י (בראשית שם): "ודברים אחדים, דברים חדים, אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט, כשם שעשה בימי המבול, בואו ונעשה לו סמוכות". הרי שפחדו שמא יענישם הקב"ה מן השמים במבול, לכן ביקשו לסמוך הרקיע שלא יתמוטט עליהם במבול.

וכן משמע ממאמרם בגמרא (סנהדרין קט:): "דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא. מאי עבוד, אמרי דבי רב שילא [אמרו] נבנה מגדל ונעלה לרקיע, ונכה אותו בקרדומות

אמר הקב"ה למלאכים שרי כל האומות בואו ונטיל גורלות למי יעלו האומות, אומה לכל אחד ואיזה יעלה לחלקו. הטילו גורלות ונפל ישראל לחלקו של הקב"ה, כדכתיב בהנחל עליון גוים, וכן הוא אומר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו... וזהו הלא הוא אביך קנן".

שורש המרידה של דור הפלגה שלא רצו להיות תחת שלטון הקב"ה

ונראה לבאר הטעם שהעניש הקב"ה את דור הפלגה לתת אותם תחת שלטון שבעים שרי מעלה,

על פי מה שנקדים לבאר מה היתה מהות החטא של דור הפלגה, במה התבטאה מרידתם במלכות שמים. ונפתח במה שכתוב (בראשית יא-א): "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם, ויאמרו איש אל רעהו... הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ".

ופירש בפרקי דרבי אליעזר (פרק כד): "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, ומאסו ארץ חמדה שנאמר ויהי בנסעם מקדם, הלכו לארץ שנער". נמצינו למדים מזה כי חלק ממרידתם של דור הפלגה בהקב"ה, הוא בכך שמאסו בארץ ישראל שהיא ארץ חמדה, והלכו לארץ שנער שהיא בבל. וצריך ביאור מה היה אכפת להם להישאר בארץ ישראל.

ויש לבאר הענין בזה על פי מה שכתב הרמב"ן ז"ל פרשת אחרי (ויקרא יח-כה), שכל הארצות בחוץ לארץ נתונות תחת המזלות ושרי מעלה, ואילו ארץ ישראל נתונה רק תחת השגחתו יתברך שמו בלי שום אמצעי:

"כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר (דברים ד-יט) אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיות שרים עליהם...

והנה השם הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל

בעשרת ימי תשובה אנו ממליכים מחדש את הקב"ה על כל העולם

בדרך זו במסילה נעלה
לבאר השמחה המיוחדת
בחג הסוכות, ואיך שמחה זו
קשורה עם העבודה הקדושה
של ראש השנה ויום הכיפורים,
על פי מה שכתב רבינו בחיי
פרשת וישב (בראשית לח-ל)
הטעם שאנו ממליכים את
הקב"ה בראש השנה: "אנו
אומרים בראש השנה שבו
נברא העולם, המלך הקדוש
והמלך המשפט, לפי שהיום
ההוא הוא תחילת מעשיו, שאין מלך בלא עם".

וזהו הטעם שתיקנו לומר בברכה האמצעית לראש
השנה: "מלוך על כל העולם כולו בכבודך, והנשא על כל
הארץ ביקרך, והופע בהדר גאון עזך על כל יושבי תבל
ארצך, וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה
יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו, ה' אלקי ישראל מלך
ומלכותו בכל משלה".

אולם כבר אמר החכם מכל אדם (קהלת ו-ז): "כי אדם
אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", והרי זה ח"ו
בבחינת מרידה במלכות שמים, לכן אנו עושים תשובה
בראש השנה וממליכים את הקב"ה על כל העולם בעשרת
ימי תשובה, לומר בכל תפלותינו "המלך הקדוש" ו"המלך
המשפט", ובזכות התשובה אנו זוכים ביום הכיפורים
שהקב"ה מכפר על כל עוונות בית ישראל, כמו שכתוב
(ויקרא טז-ז): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל
חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

נמצא לפי זה כי ביום הכיפורים מתגלה ביתר שאת
וביתר עז טעותם הגדולה של דור הפלגה שפרקו מעליהם
עול מלכות שמים, בחושבם שהקב"ה הוא מלך קשה
שמתאכזר ח"ו על בני מלכותו, שהרי בכל שנה ביום
הכיפורים מתגלה גדול רחמנותו של הקב"ה על העולם
בכך שמכפר כל עוונות בית ישראל.

יומתק לבאר בזה מנהג ישראל תורה, שהובא בשלחן
ערוך (או"ח סימן תרכ סעיף ו) במחבר וברמ"א, שבסיום תפלת

בחג הסוכות הקריבו שבעים פרים לכפר על שבעים אומות
שיזכו לגשמים כדי להראות שהם תלויים במלכותו של הקב"ה

בשמיני עצרת אנו שמחים בשמחת התורה המקשרת
בינינו ובין אבינו שבשמים כדי למלא בקשתו "קשה עלי פרידתכם"

בני יששכר: הסוכה שאנו יושבים בה בצילו של הקב"ה וד' המינים
הם שני עדים שהקב"ה משגיח עלינו בעצמו

שמחת בית השואבה, על ניסוך המים בחג הסוכות,
לנחם בכך את המים שהיו בוכים שהם רוצים לעמוד לפני הקב"ה

כדי שיזובו מימיו". פירוש, שלא יהיו לו עוד מים בשמים
להביא מבול עלינו אם נחטא. הרי מבואר שחששו שמא
יביא הקב"ה עליהם מבול. לכן עלה בדעתם הטועה לפרוק
מעצמם עול מלכות שמים, ולקבל על עצמם שליטת שרי
מעלה הממונים על הכוכבים והמזלות.

הנה כי כן מבואר היטב דברי הפרקי דרבי אליעזר,
שמאסו בארץ חמדה שהיא ארץ ישראל והלכו לארץ שנער
היא בבל, כי היות שכוונתם הרעה היתה לצאת משליטת
הקב"ה ולהיות תחת שליטת ממשלת שרי מעלה, לכן ברחו
מארץ ישראל שהיא נחלת ה' לבדו, והלכו לארץ שנער
שהיא תחת שליטת שרי מעלה.

מעתה ירווח לנו להבין הטעם שהעניש אותם הקב"ה
מדה כנגד מדה בכך שמסרם תחת שבעים שרי מעלה,
ועל ידי זה יענישם באמצעות שרי מעלה כמבואר במדרש
תנחומא (פרשת בא אות ד), כי כשהקב"ה רוצה להעניש אומה
למטה הוא מעניש קודם את השר הממונה עליה למעלה,
שנאמר (ישעיה כד-כא): "יפקוד ה' על צבא המרום במרום", ורק
אחר כך "ועל מלכי אדמה על האדמה".

על פי האמור יומתק להבין הטעם שסירבו אומות העולם
לקבל את התורה, כי מאותו טעם שמרדו בה' בדור הפלגה
בטענה שאינם רוצים להיות תחת מלכותו של הקב"ה,
מאותו טעם ממש סירבו לקבל את התורה המקשרת את
עוסקי התורה עם הקב"ה, כי לא רצו לקבל את מצוות ה'
להיות תחת מלכותו יתברך.

פניך הולכים אל תעלנו מזה, ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. ויאמר ה' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם".

הנה כי כן מטעם זה יש מצוה מיוחדת לשמוח בחג הסוכות, כי מאחר שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוביל את ישראל במדבר, ומזה מבואר שכלל ישראל הם תחת השגחת הקב"ה בעצמו, לכן תחת אשר התאבלו כשחשבו שהקב"ה ישלח מלאך במקומו, עתה שאנו יושבים בסוכה בצלא דמהימנותא תחת השגחתו של הקב"ה הוא זמן שמחתנו.

הנה מה טוב ומה נעים להבין בזה מה שאנו אומרים בתפלת "יהי רצון" בכניסה לסוכה: "ותזכנו לישב ימים רבים על האדמה אדמת קודש בעבודתך וביראתך". וביאר כ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע הכוונה בזה, על פי מה ששמע כמה פעמים מאביו בשם זקינו כ"ק מרן השר שלום מבעלזא זי"ע שלסוכה יש קדושת ארץ ישראל, וזהו שאנו מתפללים בכניסה לסוכה: "ותזכנו לישב ימים רבים על האדמה אדמת קודש", שנזכה להרגיש בסוכה קדושת ארץ ישראל.

וכן מבואר ב"צמח דוד" להרה"ק רבי דוד מדינוב זי"ע (סוכות) שהסוכה יש לה קדושת ארץ ישראל, כי כמו שארץ ישראל נמצאת תחת השגחתו יתברך ולא תחת שרי מעלה, כן כאשר ישראל יושבים בצל סוכה, כדי לגלות בכך אמונתם שהם יושבים בצלא דמהימנותא תחת השגחתו של הקב"ה, הרי הם זוכים בכך שהסוכה יש לה קדושת ארץ ישראל שהיא תחת השגחתו של הקב"ה.

הקב"ה בעצמו משגיח על ד' המינים

בדרך זו נבאר המצוה השניה שנתן לנו הקב"ה בחג הסוכות שהיא מצות נטילת ד' מינים, כמו שכתוב (ויקרא כג-מ): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים", והרמז בזה על פי מה שכתב ה"בני יששכר" (תשרי מאמר י אות כד) לבאר הטעם למצות ד' מינים בחג הסוכות, על פי המבואר במדרש (ב"ר י-ו): "אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל".

וכתבו הקדמונים שעל ד' המינים אין שולט שום שר שאומר להם גדל כשאר הצמחים, רק הם גדלים בהשגחתו יתברך שמו לבד, והוא הוראה נפלאה לישראל שאינם נתונים תחת השרים. ומקור הדבר ב"סדר היום" (סדר חג הסוכות):

נעילה ביום הכיפורים אומרים כל הציבור יחד בקול רם חוצב להבות אש, פעם אחת: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", וג' פעמים: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וז' פעמים: "ה' הוא האלקים", כדי להביע בכך את רצוננו להיות תחת שלטונו של הקב"ה, ולקבל עלינו כבוד מלכותו ברצון ובשמחה.

ג' מצוות בחג הסוכות תכליתן להראות שאנו שמחים להיות תחת מלכותו של הקב"ה

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין השמחה היתרה שנצטוונו לשמוח בחג הסוכות, כי אחרי שזכינו בכפרת עוונות מאת הקב"ה, אנו מביעים את שמחתנו שזכינו לקבל עלינו מלכותו יתברך שמו, ולא כדור הפלגה שברחו מארץ ישראל לבבל כי ביקשו לפרוק מעליהם עול מלכות שמים.

על פי האמור ירווח לנו הטעם שנתן לנו הקב"ה בחג הסוכות ג' מצוות, שכל אחת מהן מראה שהקב"ה מולך עלינו בעצמו בלי שום אחד משרי מעלה. המצוה הראשונה היא מצות הישיבה בסוכה, שנצטוונו לשבת שבעת ימים בדירת עראי בצלא דמהימנותא, בצלו של הקב"ה, זכר לענני הכבוד שליוו את ישראל ארבעים שנה במדבר, כדי להביע בכך אמונתנו שכל העולם הזה אינו אלא דירת עראי, ואנו שמחים לשבת תחת מלכותו של הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא תחת שלטונם של שבעים שרי מעלה.

נפלא לצרף דברי ה"בני יששכר" (תשרי מאמר י אות כד), שמבאר הטעם שחג הסוכות הוא "זמן שמחתנו", על פי מה שידוע כי מצות סוכה היא זכר לענני הכבוד, כמו שפירש רש"י (ויקרא כג-מג): "בסוכות הושבתי, ענני הכבוד". נמצינו למדים מזה כי מצות סוכה היא זכר למה שזכו ישראל להיות תחת הנהגת הקב"ה בעצמו, כמו שכתוב (שמות יג-כא): "וה' הולך לפניו יוםם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה".

והנה מצינו אחרי חטא העגל שאמר הקב"ה למשה רבינו (שם לג-ב): "ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמורי והחתי והפריזי החוי והיבوسی אל ארץ זבת חלב ודבש, כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך, וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו".

הרי מבואר שהתאבלו ישראל על כך שאין הקב"ה בעצמו הולך לפני ישראל. אלא שאחר כך ביטל משה רבינו בתפלתו גזירה קשה זו באומרו להקב"ה (שם טו): "ויאמר אליו אם אין

מארץ מצרים אני ה' אלקיכם". כמו שהושיב הקב"ה את ישראל תחת ענני הכבוד להנחותם הדרך, כך "אני ה' אלקיכם" בכל עידן ובכל זמן אפילו כשאינכם רואים את ענני הכבוד, תדעו נאמנה שאתם נמצאים תמיד תחת השגחתו.

ביאור ענין שמחת בית השואבה לשמה את המים התחתונים הנוכחים

והנה אנו מגיעים למצוה השלישית המיוחדת לחג הסוכות, מצות ניסוך המים על המזבח בזמן שבית המקדש היה קיים, כי בעוד שבכל ימות השנה כשהיו מביאים קרבן עולה או שלמים היה צריך לנסך יין על המזבח, הרי שבשבעת ימי חג הסוכות בהקרבת התמיד של שחר, היו מנסכים על המזבח מלבד ניסוך היין גם ניסוך המים, ועל כך שנינו במשנה (סוכה נא): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

חכמינו ז"ל מלמדים אותנו כי ניסוך המים על המזבח בחג הסוכות הוא פיוס למים התחתונים, אשר בכו בעת הבריאה על שנפרדו מן המים העליונים ונתרחקו מאת ה', כמו שכתוב (בראשית א-י): "ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן".

דבר זה אנו למדים ממקרא שכתוב (ויקרא ב-יג): "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלקיך מעל מנחתך, על כל קרבנך תקריב מלח". ופירש רש"י: "מלח ברית, שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג". והמקור לכך הוא במדרש שהביא רבינו בחיי פרשת ויקרא (סו) אחרי שהביא לשון רש"י, והנה הדברים בלשון קדש:

"וכן אמרו במדרש מים התחתונים נקראו מים בוכים, ולמה נקראו מים בוכים, כי בשעה שחלק הקב"ה את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה, התחילו מים התחתונים בוכים... אמרו אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו... אמר להם הקב"ה הואיל ולכבודי עשיתן כל כך, אין להן רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם, שנאמר (תהלים צג-ד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים, ומה הם אומרים, אדיר במרום ה', ולא עוד אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי המזבח במלח וניסוך המים".

ולפי האמור הרי זה מצטרף להפליא עם מצות סוכה ומצות נטילת ד' מינים, שתכליתן לגלות את רצוננו ואת שמחתנו להיות תחת מלכותו והשגחתו של הקב"ה, ולכן אנו

"עוד שמעתי, כי לכל אילן ואילן או עשב או ירק יש שר שולט עליו ואומר לו גדל, וארבעה מינים אלו לא השליטם הקב"ה ביד שר ושולט, אלא כביכול מכוחו ומהשגחתו הפרטית הם גדלים. ולזה צוה לנו ליקח אלו הד' מינים מיוחדים לו בחג, להראות לכל שעם ה' אלה, והנה הנם בידו שאין להם פחד ואימה משום בריה בעולם, ואפילו לסמאל אין לו כח לשלוח יד בהם, אחר שהם מצויינים ומסומנים בסימן של מלך".

לפי זה מבאר ה"בני יששכר" הטעם שצוה הקב"ה לקחת ד' מינים בחג הסוכות, כי על פי שנים עדים יקום דבר שהקב"ה בכבודו ובעצמו משגיח על ישראל, הן ממצות סוכה שהיא זכר לענני הכבוד שהקב"ה בעצמו הלך לפני ישראל להנחותם הדרך ביום ובלילה, והן ממצות לקיחת ד' מינים שהיא מיוחדת לישראל, להראות כי כמו שהקב"ה משגיח על מינים אלו שלא על ידי מלאך, כן הוא משגיח על ישראל בכבודו ובעצמו.

והוסיף רמז נפלא לפרש בזה מה שאמר הקב"ה תחילה: "ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני... כי לא אעלה בקרבך" - אעל"ה נוטריקון ד' המינים: את"רוג ע"רבה ל'ולב ה'דס, שהם תחת השגחתו של הקב"ה. ונראה לפרש כוונתו שהקב"ה רמז בכך, שישלח מלאך להוליך את ישראל במקומו, רק בתנאי אם "לא אעלה בקרבך", שלא יקיימו מצות ד' מינים שסימנם אעל"ה, אבל אם יקיימו מצות ד' מינים שהקב"ה בעצמו משגיח עליהם, "אעלה בקרבך", ישגיח הקב"ה בעצמו על ישראל.

ונראה לפרש לפי זה הטעם שכתוב במצות סוכה (ויקרא כג-מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים... למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם", כי צריך להאמין באמונה שלימה שלא רק במדבר הלך הקב"ה לפני בני ישראל להנחותם הדרך, אלא בכל עידן ובכל זמן אפילו בכל הגלויות הקשות הולך הקב"ה לפני ישראל להנחותם הדרך, כי השגחתו יתברך מיוחדת על ישראל בניו.

אלא שבעת הגאולה תהיה ההשגחה גלויה לעיני כל, כמו שכתוב (ישעיה נב-ח): "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון", אבל בעת הגלות ההשגחה היא בהסתר, כמו שמצינו בגמרא (יומא סט:): כי אנשי כנסת הגדולה החזירו עטרה ליושנה לומר גם בגלות "הגדול הגבור והנורא", כי הן הן גבורותיו והן הן נוראותיו, שה אחד בין שבעים זאבים הרוצים לטרוף אותנו והקב"ה שומר עלינו ומצלינו מידם.

וזהו שמפרש הכתוב הטעם למצות סוכה: "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם

"לימדו אותנו בזה שהיו ישראל מקריבין בשבעת ימי הסוכות שבעים קרבנות לכפר על שבעים אומות, והקרבת היה לקרב הכוחות זה בזה, שיכיר כח כל אומה ואומה הכח שהוא למעלה ממנו, וכן מכח לכה, ומעליו לעליו, ומגבוה לגבוה, עד הסיבה הראשונה העליונה על הכל, וכולן מודים ומייחדים, שאין להם גדולה ומלכות אלא ממנו, והוא אינו חסר כלום, וזהו היחוד השלם, וזהו לשון קרבן שהוא קירוב הכוחות, שכולן מודין למי שמקבלין כח ממנו".

לכן תיקנו חכמינו ז"ל כי מיד אחרי חג הסוכות בשמיני עצרת, כשהקב"ה מבקש מאתנו "קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד", לשמוח בשמחת התורה שקיבלנו ברצון במתן תורה, כדי להיות תחת ממלכתו של הקב"ה, ועל ידי זה נמלא את בקשה הקב"ה להיות קשורים בקשר אמיץ כל השנה.

הנה כי כן ירווח לנו להבין הטעם שבגאולה העתידה יבחר הקב"ה דוקא במצות סוכה, כדי להוכיח לגוים שאינם רוצים ואינם ראויים לקיים את מצוות ה', שהרי כפי שמתבאר כל הענין של מצות הישיבה בסוכה, היא שנצטוונו לשבת שבעת ימים בדירת עראי בצלא דמהימנותא, וזכר לענני הכבוד שליוו את ישראל ארבעים שנה במדבר, כדי להביע בכך אמונתנו שאנו שמחים לשבת תחת מלכותו של הקב"ה בכבודו ובעצמו ולא תחת שלטונם של שבעים שרי מעלה.

לכן לעתיד לבוא יבחן הקב"ה את הגוים במצות סוכה, וכאשר יקדיר את החמה על ראש הגוים, שהוא רמז על גילוי אור ה' בלי שום לבוש במלוא הודו והדרו, לא יוכלו הגוים לסבול את אור ה' ויברחו מן הסוכה, כי מאחר שבדור הפלגה בחרו לפרוק מעליהם את עול מלכות שמים, ולא רצו להיות תחת מלכותו של הקב"ה, לכן גם לעתיד לבוא לא יהיו מסוגלים לקבל את האור הגדול של הקב"ה.

אבל ישראל עם הקודש שקיבלו עליהם בכל הגלויות להיות תחת מלכותו של הקב"ה, יזכו לעתיד לבוא שיאיר עליהם הקב"ה את אורו הגדול, כמו שכתוב (ישעיה ס-ט): "לא יִהְיֶה לָךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֶגַה הַיָּרֵחַ לֹא יֵאֵר לָךְ וְהָיָה לָךְ ה' לְאוֹר עוֹלָם וְאַל תִּפְאֶרֶתְךָ, לֹא יָבֹא עוֹד שֶׁמֶשׁ וְיִרְחָךְ לֹא יֵאֲסֹף כִּי ה' יִהְיֶה לָךְ לְאוֹר עוֹלָם".

שמחים גם כן בשמחת בית השואבה בשמחתם של המים התחתונים, שבכו על כך שרצונם להיות רק תחת מלכותו של הקב"ה לבדו. נמצא לפי זה כי ג' המצוות, מצות סוכה, מצות נטילת ד' מינים, ומצות ניסוך המים על המזבח, הן בבחינת (קהל ד-ב): "והחוט המשולש לא במהרה ינתק".

על פי האמור יומתק להבין המדרש הנ"ל, שנזכרו בחג הסוכות ג' לשונות של שמחה על כפרת העוונות ביום הכיפורים, ולפי המבואר יש לומר כי ג' הלשונות של שמחה הן כנגד ג' מצוות של חג הסוכות, המגלות שאנו נמצאים תחת מלכותו של הקב"ה, שבגודל רחמיו וחסדיו מכפר על כל עוונות בית ישראל.

מעתה יאירו עינינו להבין מה עמקו דברי הרמב"ם, שבחר לצרף את המצוה לשמוח בעבודת ה' בקיום כל המצוות למצות השמחה היתרה בחג הסוכות, כי מאחר שתכלית מצות השמחה בחג הסוכות יותר משאר המועדים, היא כדי להראות בכך שאנו שמחים להיות תחת השגחתו יתברך, ולא כדור הפלגה שביקשו לפרוק מעליהם עול מלכות שמים, לכן דוקא כאן מתגלה ביתר שאת הצורך לעבוד את ה' בעשיית המצוה בשמחה גדולה שזכינו להיות תחת מלכותו יתברך שמו.

שבעים פרים כנגד שבעים אומות לגלות טיפשותם שסירבו להיות תחת מלכות ה'

כיון שבאנו לידי כך מה נפלא להבין בזה הטעם שאנו מקריבים דוקא בחג הסוכות שבעים פרים כנגד שבעים אומות, כדי להראות בכך טיפשותם של דור הפלגה שפרקו מעליהם עול מלכות שמים, ונפלו תחת שלטונם של שבעים שרי מעלה, שהרי גם הם תלויים בחיות שהקב"ה משפיע להם, וראיה לדבר שהרי גם הם צריכים לשבעים פרים שמקריבים עליהם, כדי שיזכו לגשמים בזכות כפרה זו, וכאשר עולה ברצונו יתברך להפיל אומה למטה הוא מפיל תחילה את השר שלה למעלה, כי אין להם שום קיום בלי הקב"ה.

הנה מה טוב ומה נעים לבאר לפי זה דברי רבינו בחיי פרשת פנחס (במדבר כט-ג), שמבאר ענין הקרבת שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם: